

Het kerkhof van Laken wordt soms beschreven als het Père Lachaise van Brussel. Vele op nationaal vlak belangrijke persoonlijkheden - musici, architecten, staatslieden, ... - zijn er begraven, en een aantal grafzerken en grafkapellen zijn versierd met beeldhouwwerken van de hand van grote meesters.

Zeer in trek tijdens de tweede helft van de XIXe eeuw, toont het kerkhof een samenvatting van de brusselse geschiedenis van die tijd. De wandeling die deze brochure voorstelt, zal de lezer langs monumenten leiden met kleine verwijzingen naar de persoonlijkheden die er rusten en naar de kunstwerken op de grafkelders.

De v.z.w. EPITAAF, gevestigd bij het kerkhof van Laken, bestudeert reeds jaren de grafkunst. Ze is dus voorbestemd om deze wandeling uit te denken, en zo deze parel van het brusselse erfgoed aan iedereen voor te stellen.

OLIVIER MAINGAIN,
*Schepen voor de bescherming
van het erfgoed van de Stad Brussel*

Verantwoordelijke uitgever
Olivier Maingain - Stadhuis, Grote Markt, 1000 Brussel

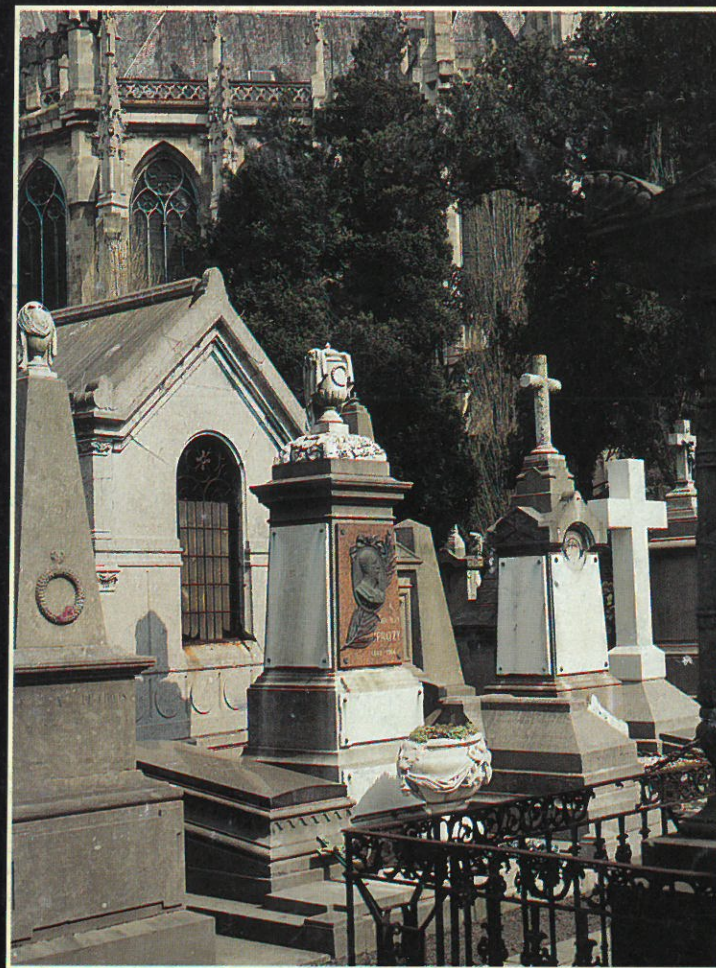
Ontwerp, teksten
Marcel Celis - EPITAAF vzw
Coördinatie :
Cel Historisch Erfgoed - Stad Brussel
Presentatie, grafisme :
André Dael [arcadel grafix]

Omslagfoto :
Het monument van Constant en Camille Jenatzy voor de grafkapel
van Graaf Jacques Coghen (foto P. De Prins).

Voor de Cel Historisch Erfgoed :
Paula Cordeiro, Sarah Moutury, Vincent Heymans
Anspachlaan 6 • 1000 Brussel • T. : 279-30-10

ISBN D/1999/8333/2

Brusselse wandelingen

Het kerkhof van Laken

Stad Brussel
Cel Historisch Erfgoed
Anspachlaan, 6
1000 Brussel • T. : 279.30.10

6

HET KERKHOF VAN LAKEN

Marcel M. Celis, voor Epitaf vzw

Kerkhoven en begraafplaatsen

Van oudsher vormden de parochiekerk en het omringende kerkhof een gewijde grondeenheid. Het begraven van afgestorvenen binnenin of rondom de kerk veroorzaakte een fysische en spirituele band tussen de levenden en hun doden. Personen van enig aanzien of vermogen werden zo dicht mogelijk bij het altaar bijgezet, waarna een monument op hun graf werd geplaatst of een inscriptieplaat (epitaf) in de buitenmuur van de kerk werd aangebracht. Op het kerkhof zelf, vaak tegelijk boomgaard en marktplaats, werden bij de 'gemeenschappelijke graven' slechts weinig duurzame graftekens opgericht: de beperkte ruimte moest noodgedwongen steeds opnieuw gebruikt worden voor de gewone bevolking. Karakteristiek voor dit model blijft het kerkhof van Laken (Brussel) rondom de nog bewaarde overblijfselen van de 13de-eeuwse Onze-Lieve-Vrouwkerk, te vergelijken met dit van het noord-Franse Marville, met bijhorend knekelhuis waar na ontbinding van de lichamen de beenderresten piëteitsvol werden bijgezet.

Meer dan eens zal van de regel worden afgeweken, wanneer oorlogsgeweld of epidemieën noodzaakten tot de aanleg van noodbegraafplaatsen, buiten de stadswalling. Het *Sint-Martinuskerkhof* te Brussel, ontstaan ingevolge de pestepidemie van 1316 aan de voet van de eerste stadsmuur, zou nog blijven bestaan tot ver in de 18de eeuw. Vanzelfsprekend bleef het gebruik van deze kerkhoven exclusief voorbehouden voor de katholieke gemeenschap. Andersdenkenden, te weten protestanten en joden, zagen zich genoodzaakt hun doden te begraven in de eigen tuin.

Voor al in stedelijke kerken en kerkhoven was de toestand op het einde van de 18de eeuw onhoudbaar geworden, omwille van het voortdurende graafwerk, het steeds aanwezige instortingsgevaar en de doordringende geur. In Frankrijk roept Lodewijk XVI deze wantoestanden een halt toe met de *Ordonnance Royale* van 10 maart 1776. In de Oostenrijkse Nederlanden, waaronder het latere België, volgt Jozef II diens voorbeeld met het Keizerlijk decreet van 26 juni 1784, waarbij ondermeer verboden wordt voortaan nog te begraven in kerken, de verdwijning van de *kerkhoven* uit de steden wordt gelast, en de aanleg van nieuwe *begraafplaatsen* buiten de stadsmuren verplicht wordt. Zo ontstaan de eerste Brusselse begraafplaatsen, op het grondgebied van de gemeenten Sint-Joost-ten-Noode, Sint-Jans-Molenbeek en Sint-Gillis, al zal de weinig populaire maatregel slechts schoorvoetend worden opgevolgd en zoeken heel wat katholieke Brusselaars hun toevlucht tot het nog gedoogde kerkhof van Laken.

Bij decreet van 2 december 1793 legt Frans II de katholieke kerk de verplichting op om alle burgers op éénzelfde plaats te begraven. Kerkfabrieken zien zich nu genoodzaakt ook andersdenkenden te gedogen in 'gewijde' kerkhofgrond. De nieuwe reglementeringen worden definitief van toepassing tijdens het Franse bewind, met het Napoleontisch decreet van 23 prairial an XII (12 juni 1804). Meteen wordt ook aan gemeenten het recht toegekend eigen begraafplaatsen aan te leggen. Bovendien kan eenieder voortaan op deze begraafplaatsen een eigen, onderscheiden perceel grond verwerven, voor onbeperkte duur, en waarop een monument kon worden opgericht.

Pas op 13 februari 1864, na een jarenlange *kerkhovenoorlog*, kent het Hof van Cassatie het beheer van kerkhoven en begraafplaatsen definitief toe aan de burgerlijke macht. In 1877 zal het Liberale Brusselse stadsbestuur, op initiatief van burgemeester Jules Anspach, de populariteit van het *Kerkhof van Laken* afremmen met de openstelling van de *Begraafplaats van Brussel*, te Evere.

1

Het Kerkhof van Laken

Hoever de geschiedenis van de parochie Laken en de lokale Maria-verering teruggaat blijft onduidelijk. De vroegst bekende, 17de-eeuwse afbeeldingen, tonen de 13de-eeuwse, vroeggotische Onze-Lieve-Vrouwkerk met kruisingstoren, de Sint-Barbara-kapel in het verlengde van het noordtransept, en het omringend kerkhofje.

Omwille van de bijzondere devotie van Aartshertogin Isabella (1566-1633) voor het miraculeuze Mariabeeld van Laken en de heilzame eigenschappen van de Sint-Annabron, zal het landelijke dorp tijdens de 17de eeuw uitgroeien tot een bij Brusselaars geliefd bedevaartsoord. Het is dan ook geen zuiver toeval dat de Oostenrijkse Gouverneurs-generaal Aartshertogin Maria Christina en Prins Albert van Saxe-Teschen in 1781 het *Groot Hoflaten* ombouwen tot hun zomerverblijf *Schoonenberg*, en meteen een eerste impuls geven tot de snel groeiende populariteit van het plaatselijk kerkhof: «*Tout ce qui avait brillé dans le monde prétendit dormir du sommeil de la tombe au pied de l'église de Laeken, près du palais que se faisaient construire les derniers gouverneurs généraux de la Belgique*» (A. Wauters, 1855).

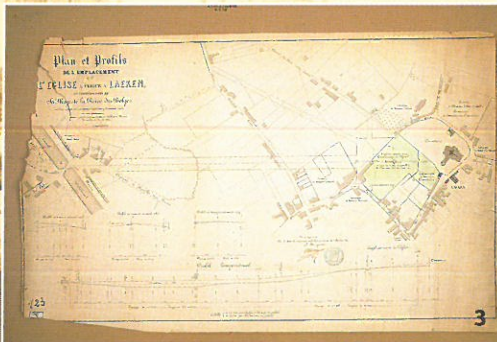
Het verblijf op *Schoonenberg* van de Franse Keizer Napoleon Bonaparte en de Hollandse Koning Willem I is slechts van korte duur, tot de Belgische vorst Koning Leopold I er zijn intrek neemt in 1831. Anticiperend op de laaiende nationalistische gevoelens van de bevolking, wordt de oppervlakte van het parochiekerkhof het jaar daarop méér dan verdubbeld (1ha 23a, in de richting van de huidige hoofdingang).

In oktober 1850 overlijdt koningin Louise Marie d'Orleans; in uitvoering van haar laatste wilsbeschikking wordt haar stoffelijk overschot bijgezet in de Sint-Barbarakapel van de Onze-Lieve-Vrouwkerk. Gezien de immense populariteit van de koningin bij de Brusselse bevolking, worden datzelfde jaar nog plannen ter goedkeuring voorgelegd voor een volgende, aanzienlijke uitbreiding van het kerkhof (tot 2ha 46a) in oostelijke en zuidelijke richting (vanaf de huidige Calvarie tot aan het Ghémar-mausoleum). Vier jaar later, in 1854 volgt de eerste steenlegging van de nieuwe, neogotische parochiekerk met crypte en grafkapel voor het Belgisch koningshuis, naar ontwerp van architect Joseph Poelaert. Ondanks opeenvolgende bouwfasen, onder leiding van de architecten Antoine Trappeniens, Louis De Curte, Friedrich Von Schmidt en Alphonse Groothaert, valt de bouw van dit groots monument tussen beide Wereldoorlogen voorlopig definitief stil.

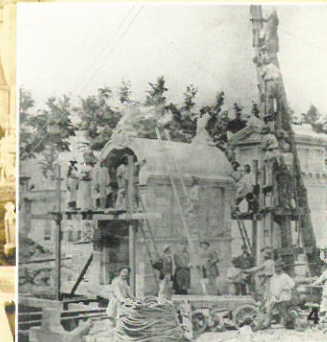
Buiten gebruik gesteld en door het uitblijven van onderhoudswerken vervallen geraakt, dient de oude gotische kerk rond de eeuwwisseling grotendeels afgebroken te worden. Het bewaarde koorgedeelte wordt afgesloten met een nieuwe gevel, waarin het herbruikt neogotisch portaal van Louis De Curte, waarmee de Sint-Barbara-kapel na de controversiële bijzetting van koning Leopold I een eigen ingang had gekregen.

De stadsuitbreiding van Brussel en bevolkingstoename van Laken confronteert het gemeentebestuur halweg de jaren 1870 met plaatstekort op het kerkhof. Naar voorbeelden in zuid-Europa geeft Schepen van Openbare Werken en ingenieur Emile Bockstael de aanzet tot een net van ondergrondse graf galerijen, gekoppeld aan bovengrondse monumenten, waarvan burgemeester Van Volxem in 1868 één der eerste begunstigen wordt, en dat met de bouw van een boogvormig columbarium naar ontwerp van stadsarchitect François Malfait vanaf 1933 een waardig sluitstuk krijgt.

Militaire Ereperken herinneren aan de Wereldoorlogen 1914-'18 (Perken 35 en 36) en 1940-'45 (Perk 3, naar ontwerp van stadsarchitect Jean Rombaux); dit laatste markeert tegelijk de laatste uitbreiding van het kerkhof van Laken.

3

2

5

ARCHITECTUUR

Neoclassicisme

In de vroege 19de eeuw beperken de eerste graftekens zich tot de traditionele vlakke zerk of rechtopstaande stele, vrijwel steeds in blauwe hardsteen of in combinatie met wit Carrara-marmer, al dan niet met klasserende driehoekige frontonbekroningen, palmetmotieven en hoekacroteria, bijbelse Alfa's en Omega's. Onder invloed van de eerste archeologische opgravingen, de herontdekking van hoogplaatsen uit de klassieke oudheid (het Forum Romanum, de Via Appia) en daardoor beïnvloede publicaties, duiken stilaan meer driedimensionele funeraire modellen op: de Romeinse cyppus, de Egyptiserende obelisk of beide gecombineerd, varianten op het zogenaamde «graf van Nero» of «graf van Scipio», getooid met funeraire symbolen als de Ouroboros (in zijn eigen staart bijtende slang), de zandloper of de urne.

Neogotiek

De Onafhankelijkheidsverklaring van België in 1830 leidt tot een nieuw elan in de funeraire architectuur. Meer bepaald vanaf 1850 zagen de ultramontaanse kringen in België in de streng archeologisch geïnterpreteerde neogotiek, het gepaste uitdrukkingsmiddel voor het katholieke réveil. In eigen streek onder meer vormgegeven door architect Jean Baptiste Béthune (1821-1894), grondlegger van de Sint-Lucas-scholen, zal de neogotische stijl tot ver in de 19de eeuw de vormgeving van graftekens op kerkhoven en begraafplaatsen bepalen, sporadisch als originele creaties, maar doorgaans beperkt tot interpretaties van decoratieve karakteristieken als driepas, ogief, hogel, pinakel en kruisbloem.

Funerair erfgoed

Historisch en kunsthistorisch situeert het belang van het kerkhof van Laken zich in de tweede helft van de 19de eeuw, niet toevallig bepaald door de eerste belangrijke uitbreiding in 1832 en de openstelling in 1877 van de nieuwe Begraafplaats van Brussel.

Neo-renaissance en eclecticisme

Sinds hun oprichting in de vroege 18de eeuw gericht op de studie van de Klassieke Oudheid, en veeleer liberaalvrijzinnig gezind, leggen de Stedelijke Academies voor Schone Kunsten de clericaal gekleurde neogotische beweging naast zich neer. Zij geven het prille nationalistisch elan bij voorkeur vorm door een teruggrijpen naar de 'Gouden' 16de eeuw. Hun neo-Vlaamse Renaissancestijl, vertolkt door architecten als Henry Beyaert, Jules Van Ysendyck, Victor Jamaer® en Leon Janlet®, zal naar de late 19de eeuw toe leiden tot het zogenaamd 'eclecticisme' (naar het Griekse «eklegein»: kiezen). Tegelijk met het introduceren van buitenlandse granietsoorten, geven ontwerpers en grafzerkmakers hierbij blijk van een ongebreidelde fantasie, vaak nog aangewakkerd door fraai gepubliceerde modellenboeken.

SCULPTUUR

Opmerkelijk voor het kerkhof van Laken, is de overvloedige aanwezigheid van vrijstaande beeldhouwwerken, bas-reliëfs en portretmedaillons, vaak gesigneerd en representatief voor de plastische kunsten vanaf de vroegste neoklassieke periode (Philippe Parmentier, Charles Fraikin, Guillaume Geefs), de late 19de eeuw (Henry Pickery, Ernest Carrier-Belleuse, A.-F. Bouré) tot de vroege 20ste eeuw (Auguste Rodin, Isidore De Rudder, Juliaan Dillens, Godefroid De Vreese, Pierre Theunis, Marcel Rau, Charles Samuel) en het Interbellum (Mathieu Desmaré, Joseph Witterwulghé, Géo Verbanck). Vanaf 1870 tot zowat 1980, wordt het oeuvre van deze kunstenaars doorkruist door dit van de drie grafbeeldhouwers Ernest Salu, wiens atelier en grafzerkmakersbedrijf nog steeds paalt aan het kerkhof. Het herbergt voortaan het *Museum voor Grafkunst & Documentatiecentrum voor Funeraire Archeologie* van de vzw Epitaaf.

Een Panopticum van het 19de-eeuwse Brussel

1. BAES Jean-Baptiste (Brussel 1848-Elsene 1914) - Perk 29A, en grafgalerij, cel 82®
Architect, decorateur en aquarellist, opgeleid aan de Academie van Brussel, een tijdlang medewerker van Charle-Albert, ondermeer voor de decoratie van het paleis van Laken en van diens kasteel te Watermaal-Bosvoorde, nadien van Emile Janlet® en Alphonse Balat®. In zijn eigen ontwerpen - de Koninklijke Vlaamse Schouwburg (1883-1887), zijn eigen woonhuis Van Moerstraat (1888) - brengt hij een persoonlijke interpretatie van de neo-Vlaamse Renaissancestijl.

Originele trapezoidale grafombe in blauwe hardsteen, opgehoogd met cirkelmotieven.

2. BALAT Alphonse H.F. (Gochenée 1818-Elsene 1895) - Perk 9C, weg 9, concessie 1485 (1896)
Hofarchitect van koning Leopold II. Zoon van een marmerbewerker, opgeleid aan de Academies van Namen en Antwerpen. Bouwde ondermeer het serencomplex bij het paleis van Laken (1873-'93), het paleis van markies d'Assche Frère-Orban-square (1856), de eretrap in het Koninklijk Paleis te Brussel, het Museum voor Schone Kunsten (1874) in de Regentschapsstraat.

Sobere grafombe in blauwe hardsteen, gesigneerd E. Salu, gelijkend op deze van zijn confrater Victor Jamaer®.

6

3. BELLIARD Augustin Daniël Graaf (Fontenay 1769-Brussel 1832) - Perk 6A, weg 16
Generaal, eerste door Frankrijk gevormachtigd minister bij koning Leopold I en actief diplomaat ten gunste van België. Tien maanden na zijn aankomst in België werd hij in het Warandepark getroffen door een beroerte. Aanvankelijk bijgezet op het kerkhof van Laken, werd zijn stoffelijk overschot later overgebracht naar het *Cimetière du Père Lachaise* te Parijs.

Blauw-hardstenen, gedrongen-obeliskvormige cenotaaf, oorspronkelijk bekroond met een Egyptiserende holkeelijst.

4. BOCKSTAEL Emile Eloi (Mons 1838-Brussel

1920) - Perk 30, concessie B 186 en grafgalerijen
In 1872 liberaal gemeenteraadslid, hetzelfde jaar schepen van openbare werken en van 1877 tot aan zijn dood burgemeester van de gemeente Laken. Van opleiding ingenieur, en stuwende kracht achter de realisatie van grafgalerijen op het kerkhof. 'Memoriaal' in het aangepast, oorspronkelijk toegangspaviljoen tot de ondergrondse grafgalerijen, gerealiseerd in het atelier Ernest Salu, ingehuldigd in 1924. Glas-in-lood-raam naar ontwerp van L. De Contini, marmeren borstbeeld door Pierre Theunis®.

5. BORTIER Pierre Louis A. († Londen 1830)
- Grafgalerijen, cel 1809®
Adviseur (?) bij de stad Brussel tijdens het Regentschap, mecenas, promotor en eigenaar van de Magdalenamarkt met 'Bortier'galerij (architect J.P. Cluysenaar) te Brussel.

Grafmonument in de grafgalerijen: Witmarmeren allegorie van de Liefdadigheid, door beeldhouwer Philippe Parmentier uit 1831, oorspronkelijk in de parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw van Laken. Het graf zelf van L. Bortier moet zich bevonden hebben op perk 9E, droeg het concessienummer 1, maar werd wellicht geruimd in 1981.

8

6. CAPELLEMANS Jean Baptiste Sylvestre (Irchonwelz 1766-Brussel 1841) - Perk 12, hoek weg 15/17, concessie 59 (1850)
Vader van industrieel Jean-Baptiste Capellemans «l'Ainé» (1805-1851?), deze laatste voorzitter van de raad van beheer van de *Fabrique de Produits*

chimiques, Cristaux et Gobeletteries J.B. Cappellemans Aimé, A. Deby® & Cie, aan het kanaal te Laken, (mede)eigenaar van porselein- en plateefabrieken te Buizingen, Jemappes en Elsene.

7. COGHEN Jacques André Graaf (Brussel 1791-Brussel 1858) - Perk 5B, weg 17, concessie 106 (1859)

Diplomaat, Algemeen Commissaris der Financiën in 1830, Minister van Financiën van 1831 tot 1832, Volksvertegenwoordiger van 1831 tot 1845, senator vanaf 1848. Door zijn huwelijk met Caroline S.J. Rittweger betovergrootvader van HKH koningin Paola.

Monumentale neo-romaanse grafkapel in blauwe hardsteen, toegeschreven aan architect Jean-Pierre Cluysenaar. Levensgrote gisant van de overledene in Carrara marmer, door hofbeeldhouwer Guillaume Geefs, 1864re.

8. DE BERIOT Charles Auguste (Leuven 1802-Brussel 1870) - Perk 25, weg 5, concessie 450 (1869) Virtuoso vioolspeler. Weeskind op 9-jarige leeftijd, opgeleid door zijn voogd, de Leuvense muzikleraar Jean-François Tivy, later in Parijs. Van 1827 tot 1830 eerste solo-viool van Koning Willem I. Huwt in 1836 met Maria Felicia Malibrán®, hertrouwt in 1840 met de Weense Maria Huber. Lesgever aan het Koninklijk Muziekconservatorium van 1843 tot zijn gedwongen ontslagname in 1852 wegens een verslechterend gezichtsvermogen.

Neogotische grafkapel in blauwe hardsteen. Borstbeeld toegeschreven aan de Italiaanse beeldhouwer Pollet.

9. DE BIEFVE J. F. Eduard (Brussel 1808-Brussel 1882) - Perk 16, hoek weg 1/22, concessie 1106 (1883)

Romantisch 'historie- en portretschilder'. Genoot als welstellend nobiljon een opleiding bij Jozef Paelinck aan de Brusselse Academie voor Schone Kunsten en bij beeldhouwer David d'Angers te Parijs. Behaalde in 1836 zijn eerste succes met *Comte Ugolin et ses Fils dans la Tour de Pise*, maar verwierf in 1841 internationale faam met het gigantische *Le Compromis des Nobles*, een bijna 5 op 7 meter groot doek. Zijn loopbaan stond overwegend

in dienst van het Pruisische hof en van koning Ludwig II van Beieren.

Grafmonument opgericht door het Brusselse Bestuur der Godshuizen, waaraan De Bieffe zijn hele vermogen naliet mits een som van 20.000 frank exclusief hieraan zou worden besteed, met Emmanuel A.J. Cels als opgelegd ontwerper. De beeldhouwer van de witmarmeren Roem, opkijkend naar het borstbeeld van De Bieffe, bleef onbekend, maar was mogelijks Cels zelf. De blauwhardstenen sokkel brengt een bloemlezing des meesters' geliefde werken.

10. DE BLOIS Leon Jules (1840-Brussel 1901) - Perk 11, weg 11, concessie 1103 (1869)

Architect. Bouwde ondermeer de gesloopte Vismarkthallen op het Koopmansdok en huurcelen De Brouckèreplein 8-28. Medewerker van architect Adolphe Samyn voor de bouw van de Egyptiserende maçonnieke tempel Peterseliestraat (1877-'79). *Arduinen, gedrongen obelisk met maçonnieke symboliek.*

11. DEBY Marc-Julien

Burgemeester van Laken van 1834 tot 1849. *Onvindbaar en ontbrekend in de registers van het kerkhof.*

12. DE CURTE Louis (Gent 1817-Brussel 1891) - Perk 5A, weg 33, concessie 1404

Architect, opgeleid aan de Parijse *Ecole des Beaux-Arts*, leerling en medewerker van de Franse theoreticus en restaurateur Eugène Viollet-Le-Duc. Leidt vanaf 1856 de restauratie van de Sint-Martinusbasiliek te Halle, de Onze-Lieve-Vrouwbasiliek te Tongeren, en de Sint-Michielskathedraal te Brussel. Ontwerper van het Leopold I monument in het park van Laken, het noordportaal van de Sint-Michiels-kathedraal en het neogotische portaal van de voormalige Onze-Lieve-Vrouw-kerk op het kerkhof van Laken. *Eclectisch grafmonument (cyppe met gegroefde zuilentrommel en bekronende asurn) in blauwe hardsteen, naar een modellenboek; witmarmeren symbolen voor architectuur en tijd.*

13. DE GHELDERODE Michel (Elsene 1898-Schaarbeek 1962) - Perk 33, Grote Laan, concessie L897

Pseudoniem, na 1929 officiële naam van Adhémair Adolphe Louis Martens. Na Wereldoorlog II uiteindelijk gewaardeerd Franstalig auteur van toneelstukken met een visionair en magisch karakter, een tijdlang (1924-'29) zowat officieus huisschrijver van het *Vlaamsche Volkstoneel*, maar na 1939 nog enkel begaan met zijn mémoires: *Une saison en Belgique*.

Granieten grafplaat uit het atelier A. Draps, opgericht door de 'Pourquoi Pas?' en 'Les Amis de Michel de Ghelderode'.

14. DELHAIZE Adolphe (1840-1899) - Perk 10, weg 3, concessie 1105 (1883)

Stichter van *Les Sociétés Adolphe Delhaize*, later van de Belgische naamloze vennootschap *Delhaize en Cie 'De Leeuw'*, *Gebroeders*, na fusie in 1950 van zijn bedrijf met dat van zijn broers, de in 1867 opgerichte PVBA *Gebroeders Jules en Auguste Delhaize*.

Arduinen grafmonument met witmarmeren borstbeeld.

15. DE MOL Willem (Brussel 1846-Marseille 1874) - Perk 21, weg 1, concessie 805 (1874)

Toondichter, dirigent, organist van de Lakense Sint-Rochuskerk en de Brusselse Sint-Katelijnekerk. Opleiding bij F.J. Fétis aan het Koninklijk Muziekconservatorium, laureaat van de Grote Prijs van Rome voor compositie in 1871. Zoals Peter Benoit, een vurig voorstander van het nationalisme in de muziek.

Grafmonument in opdracht van Julius Hoste, stichter van het Laatste Nieuws. Oorspronkelijke geschilderde stenen treurfiguur in 1936 vervangen door een copie in Euville steen door beeldhouwer Ernest Salu II (?).

16. DE PAUW Charles (Ukkel 1920-1984) - Perk 3A, weg T20, concessie L50/1640

Bouwpromotor.

17. D'EPPINGHOVEN Chrétien Frédéric Arthur MEYER baron (1852-1940) - Perk 21, weg 1, concessie 309 (1867)

Tweede, natuurlijke zoon van koning Leopold I en Arcadie Meyer-Claret, evenals diens dochter Louise-Marie (1894-1944). Concessie op naam van Jean F.J. Suykens (1821-1902), naar aanleiding van het overlijden van Henriette Claret (1832-1867).

18. DE REIFFENBERG Frédéric Auguste Ferdinand Thomas Baron (Mons 1793-Brussel 1850) - Perk 6A, weg 17, concessie 78 (1850) Hoofdconservator van de Koninklijke Bibliotheek op voordracht van koning Leopold I, lid van diverse Academiën, professor aan de universiteiten van

Leuven en Luik, en verder: dichter, historicus, filosoof, criticus, pedagoog, bibliograaf ...

19. DE RO George (1854 - Neder-Over-Heembeek 1921) - Perk 10, weg 3, concessie B83 (1886)

Notaris, burgemeester van Neder-Over-Heembeek. Grafconcessie in 1922 overgenomen door de familie van notaris Edouard J.J. Valentijns, na diens bijzetting in 1917.

Granieten sokkel met witmarmeren beeldengroep 'Commencement et Fin' door Isidore De Rudder, na 1887re.

20. DESMARE Mathieu (Laken 1877-Laken 1946) - Perk 4, weg 33, concessie B268 (1927)

Beeldhouwer. Leerling van Charles Van der Stappen en Constantin Meunier aan de Academie voor Schone Kunsten van Brussel, later medewerker in het atelier van de beeldhouwers Ernest Salu. Realiseerde ondermeer de beeldengroep *Straetmans®*, het monument voor de Franse Onbekende Soldaat op het Onze-Lieve-Vrouw Voorplein, de monumentale portiek voor het ereperk 1914-'18 op de begraafplaats van Brussel te Evere. *Roodgranieten grafmonument, met bronzen weeklagende naakte vrouw naar eigen ontwerp (ca 1927).*

21. DE VIGNE Paul (Gent 1843-Brussel 1901) - Concessie 1017 en grafgalerij, nis 1621re

Beeldhouwer en portretschilder. Opleiding aan de Academie van Gent bij zijn oom kunstschilder Félix De Vigne, later bij Théodore Canneel, bij zijn vader beeldhouwer Pierre De Vigne en aan de Academie van Antwerpen bij beeldhouwer Jozef Geefs. Verbleef in Parijs (1870-1874), Brussel (1874-1878), Parijs (1878-1882) en opnieuw in Brussel, Antwerpsesteenweg 9. Auteur van talrijke monumentale beeldengroepen en van meerdere grafmonumenten (Brussel-Evere: familie Gevaert). *Grafijs met koperen afsluitplaat.*

22. DILLEN Joseph Léon (1878-Elsene 1935) - Perk 9A, Grote Laan, concessie B 95

Kunsthedelaar, verzamelaar, kunstcriticus en veilingmeester bij het Paleis voor Schone Kunsten. Stelde in opdracht van het *Musée Rodin* reeds omstreeks 1928 een lijst op van het oeuvre van Auguste Rodin in België.

Origineel bronzen exemplaar van 'De Denker', aangekocht in het Musée Rodin, op het kerkhof geplaatst in 1927, verplaatst in 1930³⁶.

23. DUYSBURGH Joseph (1846-1936) - Perk 5, weg 17, concessie B245 (1922)

Koorleider (*La Société Nationale, La Société Métropole, le Choral Nadaud, l'Orphéon Royal*).

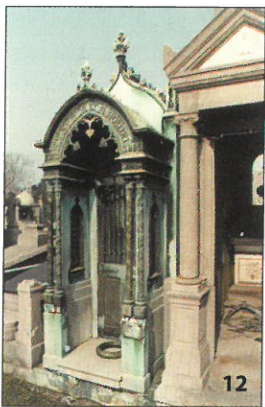
Granieten grafmonument (1922) naar ontwerp van de grafbeeldhouwer Ernest Salu II (?) met bronzen plorante (1928) en borstbeeld van de overledene (1936).

24. EVRARD Léonce (1847-1919) - **FLIGNOT Louise F.C.** (1850-1916) - Perk 17, Grote Laan, concessie 1825 (1917)

Zeshoekig klasserend tempeltje in Euvillesteen, door architect Georges Ernest de Larabrie (wellicht ook hier bijgezet). 'Plorante' door Pierre Theunis (?) tegen de achterwand, die de rechterhand uitstrekt naar een bij de zomerzonnewende verschijnend lichtend hart.

25. FONDU Jean-Baptiste († 1905) - **BLUMENDAL Hélène** († 1868) - Perk 21, concessie 1368 (1890)

Grotendeels bronzen grafkapel met opschrift «Famille Fondu 1868» en «Modèles & Bronzes exécutés par la Maison Fondu à Vilvorde - Marbrerie par Stroobant de Vilvorde - Sculpture de H. Marlet Bruxelles».

12

26. FONTAINAS André Napoléon (Brussel 1807-Brussel 1863) - Perk 26, weg 4, concessie 163
Advokaat, stafhouder, schepen van onderwijs en burgemeester van Brussel van 1860 tot 1864. Zijn ambtstermijn worden gekenmerkt door zijn inzet voor de verbetering van het gemeentelijk onderwijs, zijn waardering voor het statuut van de onder-

wijskrachten cfr de bouw van de Cité Fontainas (architect A. Trappeniërs) te Sint-Gillis en de afschaffing van de stedelijke octrooien op 21 juli 1860.

Familiegraf, door Ernest Salu vernieuwd in 1943. De oorspronkelijke arduinen grafplaat wordt bewaard in het grafbeeldhouwersatelier E. Salu.

27. GALESLOOT Louis Guillaume (Molenbeek 1821-Schaarbeek 1884) - Perk 12, binnenveld, concessie 1142

Historicus en archeoloog. Afdelingshoofd bij het Algemeen Rijksarchief.

Grafplaat, gesigineerd D.J. Baras.

28. GHEMAR Louis J. (Lannoy 1819-Brussel 1873) en gezusters - Perk 31B, weg 29/31, concessie 172 (1864)

Lithograaf (*La Belgique monumentale, artistique et pittoresque; Domaine royal à Andennes-sur-Lesse*), later fotograaf na zijn associatie in 1856 met de Duitser Armand Robert Séverin onder de benaming Ghémar Frères (*Funéraires de S.M. Léopold Ier, Roi des Belges et avènement de Léopold II au trône*; reportages n.a.v. de overwerving van de Zenne in 1867 en 1870).

Beeldbepalend mausoleum in geschilderde Franse kalkzandsteen op blauwhardstenen sokkel, opgericht voor en door zijn drie zusters-onderwijzeressen, naar ontwerp van de Franse beeldhouwer Ernest Carrier-Belleuse, met allegorie van de Wetenschappen. Restauratie in 1992 gecoördineerd door de vzw Epitaf³⁶.

13

29. GILKIN Ywan (Brussel 1858-Brussel 1924) - Perk 5, weg 33, concessie B225

Briljant journalist, Franstalig dichter en dramaturg, na studies rechten aan de Universiteit van Leuven, en een stage bij Edmond Picard³⁷. Medestichter van *La Jeune Belgique* (1881).

Grafbeeldhouwwerk (1925) in Franse Euvillesteen door Joseph Witterwulghé, leerling van J. Dillens, Ch. Van der Stappen en Th. Vinçotte.

14

30. GIJS Charles († 1906) - Perk 24, weg 1, concessie 1316 (1889)

Architect.

Eclectische arduinen grafkapel.

31. GUROWSKY Charles-Louis-Ferdinand-François-Henri-Ignace-Stanislas (1846-Brussel 1846) - Perk 6A, weg 16, naast concessie B182.

Tweede, kort na de geboorte gestorven kind van de Poolse graaf Ignace de Gurowsky en HKH Isabelle-Ferdinande de Bourbon, nicht van de Spaanse koningin Isabella II en achternicht van Louis Philippe.

Arduinen grafplaat met grafscript op verweerde elipsvormige plaat in Carraramarmer; verdwenen smeedijzeren hek.

32. HALOT Robert († Nice 1931) - Perk 9G, weg 12, concessie B375 (1935)

'Caritas'-groep in Franse Euvillesteen, door grafbeeldhouwer Ernest Salu II, in opdracht van het OCMW van Brussel, universeel legataris van de afgestorvene.

33. HANSOTTE Gustave (Parijs 1827-1886) - Perk 16, weg 1

Hoofdarchitect van de Provincie Brabant. Bouwde de Sint-Servaaskerk te Schaarbeek, de Sint-Geertruikerk te Etterbeek (gesloopt), en volgde H.D.L. Van Overstraeten op als bouwmeester van de Koninklijke Sint-Mariakerk te Schaarbeek.

Klein arduinen grafmonument, naast het imposante mausoleum van kunst schilder De Bièvre³⁸.

34. HERRY Charles Joseph (Brussel 1805-Laken 1879) - Perk 23, weg 5, concessie 635

Burgemeester van Laken van 1849 tot 1872. *Imposant blauwhardstenen grafmonument - cyppe bekroond door een obelisk - uitgevoerd door Ernest Salu³⁹, met portretbuste door hofbeeldhouwer Guillaume Geefs.*

35. HOUBA Louis (1852-1916) - **DE STROOPER Anne** (1855-1927) - Perk 9D, weg 22, concessie 1965 (1920)

Gemeentesecretaris van Laken vanaf 1881 e.v.

37. JAMAER Pierre Victor (Brussel 1825-

1902) - **CASSE Marie** - Perk 31B, weg 32, concessie 1071 en graf galerij, cel 1774⁴⁰

Stadsbouwmeester van Brussel, leerling van Joseph J. Dumont. Restaureerde in die hoedanigheid de Kapellekerk, het Stadhuis, en de huizen rond de Grote Markt; reconstrueerde het renaissance Broodhuis in 'gotische' stijl naar enkele bewaarde fragmenten. Hij tekende de plannen voor de monumentale ingang van de begraafplaats van Brussel, te Evere, en bouwde zijn eigen 'Vlaams Huis' in neo-Vlaamse renaissancestijl aan de Lemonnierlaan. *Sobere arduinen 'tombe', wellicht naar een modellenboek, verwant met deze van zijn confrater Alphonse Balat⁴¹.*

38. JANLET Emile Charles Léon (Brussel 1839-Brussel 1919) - Perk 27, weg 28, concessie 487 (achterzijde)

Productief architect, zoon, leerling en medewerker van zijn vader Félix Janlet, opgeleid aan de Academie van Brussel, later medewerker van Henry Beyaert. Samen met deze laatste één der koplopers van de neo-Vlaamse renaissancestijl. Bouwde in Brussel ondermeer bekroneerde panden aan de Anspachlaan en het De Brouckèreplein, de Anspachfontein, herenhuizen langs de Louizalaan, en Gemeenteschool nr. 13 op het Anneessensplein.

Blauwhardstenen, dubbelzijdig grafmonument, klassiek van inspiratie maar naar eigen ontwerp. Geplaatst door grafzerkmaker Paternotte ca 1902.

39. JANLET FELIX (1808-1868) - Perk 27, weg 6, concessie 406

Architect. Vader en leermeester van Léon Janlet. *Blauwhardstenen grafmonument naar ontwerp van zijn zoon Emile Janlet⁴².*

40. JENATZY Constant (1842-1904) - Perk 5B, weg 18, concessie 1405

Industrieel. Stichter (?) ca 1890 (?) van de *Manufacture Générale de caoutchouc C. Jenatzy-Leleux*, Koninginnelaan 115 te Schaarbeek, later Stephensonstraat 10.

Zijn zoon (?) **Camille J.V.L. Jenatzy** (Schaarbeek 1868 - Habay-La-Neuve 1913) breekt op 30 april 1899 in Achères de 100km/uurgrens met de *Jamais Contente*, een zelfgebouwde, elektrische aangedreven auto (museum van Compiègne).

Composiet grafmonument met portretmedaillon, gesigineerd E. Salu.

41. KHNOPFF Fernand (1858-1921) - Perk 28, weg 4, concessie 229

Kunstschilder. Leerling van Xavier Mellery⁴³, verdere opleiding in Parijs in 1877-79 aan ondermeer de befaamde *Académie Julian*. Symbolist, beïnvloed door het werk van Gustave Flaubert en Péladan. *Arduinen tombe, met als enig opschrift dit voor zijn vader, adviseur bij het Hof van cassatie.*

42. KIPS Jacques Adrien Joseph († Sint-Joost-ten-Noode 1869) - **DE MASSENA Napoléone Emilie** († Sint-Joost-ten-Noode 1864) - Perk 21, weg 27, concessie 493 (1869)

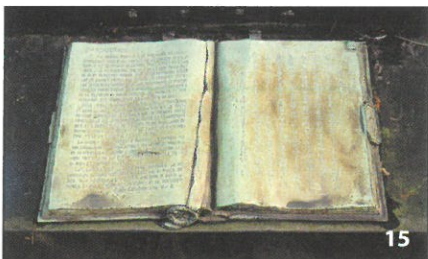
Brusselse tuinier, gehuwd met een dochter van de Franse Maarschalk André Masséna.

Indrukwekkend eclectisch grafmonument, gevormd door een pseudo-grafkapel bekroond door een sarcofaag met luifel. Ontwerp van architect L. Vanautgaerden ism beeldhouwer S. Aertsen uit 1870.

43. LIEDTS Charles Baron (Oudenaarde 1802-Oudenaarde 1878) - Perk 24, weg 1, concessie 133 (1861)

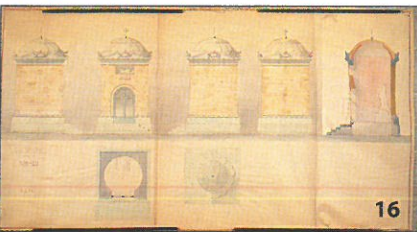
Liberaal politicus, advocaat, namens Oudenaarde Lid van het Nationaal Congres (1830), Volksvertegenwoordiger (1831-'48), Gouverneur van Henegouwen (1841-'45) en van Brabant (1845-'60), Minister van Binnenlandse Zaken (1840-'41), van Financiën (1852-'55), Gouverneur van de *Société Générale* (na 1860).

44. LOU TSENG-TSIANG Jean Jacques René (1871-1949) - **BOVY Berthe** (1855-1926) - Perk 9G, weg 12, concessie B 258

Minister van China in Bern (Zwitserland). Trad na het overlijden van zijn echtgenote als Pierre Célestin Lou in het klooster van Sint-Andries te Loppem. *Granieten grafplaat waarop bronzen boek met Chinees/Frans grafscript.*

45. MALIBRAN/ DE BERIOT- GARCIA Maria Felicia (Parijs 1808-Manchester 1836) - Perk 11, weg 11, concessie 15 (1836)

Cantatrice, bekend als La Malibran. Dochter van de Spaanse tenor en toondichter Manuel Garcia. In 1826 gehuwd met de Franse handelaar Eugène Malibran, in 1836 hertrouwd met de Leuvense violonist Charles de Bériot®. *Monumentale neoklassieke grafkapel, wellicht naar*

ontwerp van architect Tilman François Suys®, met witmarmeren beeld van de overledene door hofbeeldhouwer Guillaume Geefs®.

46. MELLERY Xavier (Laken 1845-Laken 1921) - Perk 9D, weg 12, concessie B100

Kunstschilder. Studeerde aan de Academie voor Schone Kunsten te Brussel, Prijs van Rome in 1870. Symbolist met decoratief en allegorisch werk, aansluitend bij de frescoschilders van de renaissance, Puvis de Chavannes en de Prerafaëlieten. Introduceerde het sgraffito in Brussel omstreeks 1890, door toedoen van architect Paul Hankar, intieme vriend van Mellery's leerling Fernand Khnopff®. Bouwde te Laken een eerste schilders-atelier aan de Paleizenstraat 578, later een nieuwe woning met atelier Mellerystraat 78.

47. MOSELLI Alphonse († Brussel 1875) - Perk 5, weg 33, concessie 1428 (1892)

Verongelukt zontje van een wisselagent met kantoor bij het Brusselse Beursgebouw.

Sierlijk grafmonument met art nouveau-inslag, bekroond door Juliaan Dillens's bronzen Doodsgenius®.

48. NAVEZ François-Joseph (Charleroi 1787-Brussel 1869) - Perk 6A, weg 15, concessie 44 (1846)

Neoklassiek kunstschilder van portretten, historische, mythologische en religieuze stukken en genretaferefen. Opgeleid aan de Academie van Brussel bij P.J.C. François, vanaf 1813 vervolmaking in Parijs in het atelier van Jacques-Louis David, die hij in ballingschap begeleidt naar Berlijn en Brussel. Opent na enkele jaren verblijf in Rome in 1822 een atelier aan de Koningsstraat in Brussel. Wordt na 1830 tot 1859 zelf gelast met de leiding van de Academie, die hij grondig herstructureert.

Familiegraf met arduinen grafsteen, ondermeer ook voor zijn schoonzoon Jean-François Portaels®.

49. NICOLAY Ferdinand (Stavelot 1772-Brussel 1854) - Perk 8, weg 12, concessie 80 (1854)

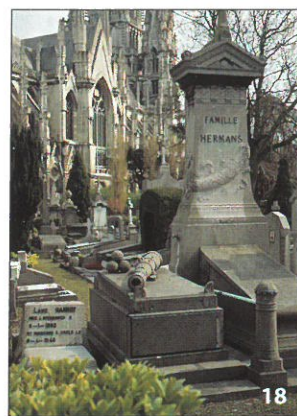
Zoon van leerlooiers, gefortuneerd zakenman, maar méér nog filantroop.

Nicolay zelf gaf nog bij leven opdracht tot de oprichting van dit grafmonument, waarvoor hij model stond bij de Herentalse beeldhouwer Charles Auguste Fraikin®.

50. NIELLON Charles (Straatsburg 1795-Laken 1871) - Perk 14, weg 7, concessie 1536 (1888)

Op 17 jaar gewoon soldaat in het leger van Napoleon Bonaparte, in 1813 achtereenvolgens bevorderd tot Korporaal, Fourier, Sergeant en Sergeant-majoor maar krijgsgevangen in Duitsland. Treedt na zijn vrijlating in dienst in april 1815, en wordt bevorderd tot wachtmeester. Raakt in 1830 betrokken bij de schermutselingen in Brussel, Lier, Antwerpen en Turnhout, en wordt hetzelfde jaar gepromoveerd tot Adjudant-majoor, Commandant, Luitenant-Kolonel en Brigade-generaal. Genaturaliseerd in 1837.

Neoklassiek grafmonument in blauwe hardsteen, met stenen kanonloop waarin oorspronkelijk twee bronzen medailles ter aandenken van de veldslagen van ondermeer Lier en Turnhout. Steenkapper Paternotte.

51. PARTOES Joseph (Brussel 1811-1858) en Henri Louis François (Brussel 1790-1873) - Perk 29, rond-punt, concessie 124 (1861)

Minister van Openbare Werken, en diens zoon architect en stedenbouwkundige. Ontwierp het Sint-Jansplein en bouwde in opdracht van het 'Bestuur der Godshuizen' ondermeer het Grootgodshuis (gesloopt), het Sint-Jans-hospitaal (gesloopt), en het Pacheco-godshuis.

Arduinen cypus met witmarmeren portretbuste van Joseph Partoes door hofbeeldhouwer Guillaume Geefs.

52. PICARD Edmond (Brussel 1836-Dave 1924) - Perk 9C, weg 20, concessie 1782 (1912)

Pseudoniem van Antonin Claude. Jurist, Franstalig schrijver (proza, toneel, juridische werken), socia-

listisch senator (1894-1908), stichter van *L'Art Moderne* (1866) en de *Libre Académie de Belgique* (1902).

Arduinen grafombe met obelisk op cyppe, bekroond door een urne: «Sans craindre le pis. Car ne vaux que par luttes».

53. PLEYEL (-MOKE) Camille Marie Denise (Parijs 1811-Sint-Joost-ten-Noode 1875) - Perk 6A, weg 12/17, concessie 851 (1875)

Uitzonderlijk begaafde pianiste, opgeleid in Parijs bij J.S. Hertz en I. Moscheles, later bij F. Kalkbrenner. Brengt een eerste reeks concerten in België op twaalfjarige leeftijd. Verbreekt haar verloving met Hector Berlioz om in 1831 in het huwelijk te treden met de 53-jarige toondichter en pianobouwer Ignace Pleyel, wiens naam ze bij de echtscheiding behoudt. Raakt nadien nauw bevriend met Frédéric Chopin en Franz Liszt. Na 1838 brengen optredens haar van Sint-Petersburg tot Groot-Brittannië, tot ze in 1848 op initiatief van F.-J. Fétis aan het Koninklijk Muziekconservatorium van Brussel de leiding krijgt over de pianoklas voor meisjes. Eervol ontslagen in 1871 blijft ze nog geruime tijd priveles geven en salons houden in haar herenhuis aan de Koningsstraat.

Grafmonument opgericht op initiatief van collega's aan het conservatorium, gerealiseerd door de Brugse beeldhouwer Henri Pickery, naar Antonio Canova's mausoleum voor Vittorio Alfieri in Firenze. In 1986 gerestaureerd door Epitafv zvw met de steun van de Koning Boudewijnstichting®.

54. POELAERT Joseph (Brussel 1817-Brussel 1879) - Perk 30, concessie 93 en grafalerijen, cel 668 (1880)

Brusselse bouwmeester, als metselaarszoon aan de Academie van Brussel opgeleid bij ondermeer T.F. Suys® en Auguste Payen, ontwerper van de Congresskolom, de Sint-Katelijnekerk, de Onze-Lieve-Vrouwkerk van Laken, het Justitie-paleis: zijn levenswerk. *Klassiek geïnspireerde open grafkapel, op de grafalerijen, ontworpen door Poelaerts medewerker Joachim Benoit en gerealiseerd door het atelier E. Salu, verwijzend naar het ingangsportaal van het Justitiepaleis. Witmarmeren borstbeeld toegeschreven aan A.-F. Bouré, maar mogelijk gesigneerd Jean Cuypers®.*

55. POPELIN Marie Joséphine (1846-Elsene 1913) - Perk 30B, weg 30, concessie 1445 en grafalerij, cel 2516 (1888)®

Eerste vrouwelijke doctor in de rechten, stichtster van *La Ligue du Droit des Femmes*.

Arduinen grafmonument met bronzen portretmedailon door Eugène Jean De Bremaecker (1913).

56. PORTAELS Jean-François (Vilvoorde 1818-Brussel 1895) - Perk 6A, weg 15, concessie 44

Kunstschilder, opgeleid aan de Academie van Brussel in 1836-1840 bij F.-J. Navez®, zijn latere schoonvader. Opent een eigen *atelier-libre* in een achterbouw van Navez' woning, geeft zelf les aan de Academie van 1863 tot 1865, wordt vanaf 1878 tot aan zijn dood in 1895 hiervan directeur.

Bijgezet in het familiegraf van zijn schoonvader François-Joseph Navez.

57. ROUPPE Nicolas-Jean (Rotterdam 1769-Brussel 1838) - Perk 9E, concessie 17

Eerste burgemeester van Brussel. Uitgetreden baccalaureus in de theologie, uitgeweken naar Brussel. Gemeentelijk Commissaris van Leuven vanaf 1794, Hoofdcommissaris van het Dijledepartement na 1797, in 1799 door Napoleon Bonaparte aangesteld tot maire van Brussel. Omwille van zijn onverzettelijk ijveren voor de burgerbevolking gevangengezet in Steenokkerzeel, later in Parijs, nadien verbannen. Bij de omwenteling van 1830 schaart hij zich openlijk bij de tegenstanders van het regime maar treedt op als onderhandelaar met de Prins van Oranje. Wordt op 22 oktober met een nipte meerderheid verkozen tot eerste Brusselse burgemeester van het onafhankelijke België. Overlijdt enkele dagen na zijn herverkiezing. Ruim 36.000 man volgt de rouwstoet vanuit de Begijnhofkerk naar het kerkhof van Laken.

Een arduinen obelisk met vermelding van naam en titels vormt zijn grafteken.

58. RUZETTE Maximilien Marie Emmanuel Joseph Ridder (Leuze 1765-Laken 1818) - Perk 9C, achter het koor van de O.L.Vrouwkerk, concessie 1323

'Maire' van Laken vanaf 1807 e.v., onder Frans bewind. *Schuin oplopende blauwhardstenen graftombe, omgeven door een smeedijzeren hek.*

59. SALU Ernest (1909-Laken 1987) - Weg 33, concessie B273 (1927)

19

Beeldhouwer en cineast, laatste uitbater van het gelijknamige grafzerkmakersbedrijf bij het kerkhof van Laken, opgeleid aan de Brusselse Academie bij Isodore De Rudder.

Grafmonument in Carraramarmer, tevens cenotaaf voor zijn vader Ernest Salu (1885-1980) - Vasten

en grootvader Ernest Joseph Victor Salu (Schaarbeek 1846-Brussel 1923) - Meyer, met plorante en witmarmere borstbeeld van Ernest Salu I, naar ontwerp van Ernest Salu II®.

60. SEUTIN Louis Joseph (Nijvel 1793-1862) - Perk 26, weg 4, concessie 138 (1862)

Gezondheidsofficier tijdens de Franse Republiek, in 1816 afgestudeerd als geneesheer aan de universiteit van Leiden, in 1820 te Luik gepromoveerd tot chirurg en verloskundige, in 1834 aan de *Université Libre de Bruxelles* aangesteld voor de leerstoel klinische chirurgie en operatieve geneeskunde, senator vanaf 1853. Ondermeer bekend als uitvinder van het 'stijfsel' verband.

Indrukwekkend eclectisch (neobarok) grafmonument in blauwe hardsteen, naar ontwerp van architect Felix Laureys, met portretmedaillon toegeschreven aan Guillaume Geefs.

61. STORY Benjamin († 1854) - VAN WAES Pauline - Perk 21 (verhoog), concessie 1383

Textielfabrikant (*Fabrique d'Indiemes de M.B. Story-Van Waes à Laeken*) en burgemeester van Laken van 1830 tot 1834.

62. STRAETMANS Auguste (1877-1928) - Perk 9A, weg 8, concessie B300 (1929)

Filantroop.

Bronzen beeldengroep - twee weeskinderen leggen bloemen op het graf van hun weldoener - door de beeldhouwer Mathieu Desmaré.

63. STRAUWEN Jules Emile (Laken 1863-1943) - Perk 8, weg 12, concessie B424

Toondichter. Studies aan het Koninklijk Muziekconservatorium, pianoleraar, later directeur van de muziekacademie te Andenne. Zal zich, ondermeer via de Lakense *Cercle Artistique* en met behulp van zijn *Fanfare Royale Phalange Artistique*, blijvend toeleggen op de vulgarisatie van instrumentale muziek. Stichter van het blad *Le Carillon*, auteur van een 400 composities, en eerste orkestleider van de Koninklijke Vlaamse Schouwburg.

*Grafmonument met (in 1992 ontvreemd) bronzen borstbeeld van de overledene, en bekroond door het bronzen *Vers l'Avenir*, beide door de beeldhouwer Ernest Salu II.*

64. SUYS Léon Pierre (Amsterdam 1823-Elsene 1887) - Perk 28, concessie 139 (1862)

Architect en stedenbouwkundige, zoon en leerling van Tilman François®. Leidde ondermeer de overweldigingswerken van de Zenne en de aanleg van de Centrale Lanen (1868-'71); ontwerper van het Beursgebouw.

Origineel grafmonument in Franse kalkzandsteen naar eigen ontwerp, voor zijn vader Tilman François®.

65. SUYS Tilman François (Oostende 1783-Brugge 1861) - Perk 28, concessie 139 (1862)

Architect. Opgeleid bij Ch. Percier en P.F.L. Fontaine in Parijs aan de *Ecole Spéciale de Peinture, Sculpture et Architecture*, later aan de *Ecole des Beaux-Arts*. Behaalt er in 1812 een *Grand Prix*, waarna verdere studies volgen aan de *Académie de France* te Rome. In 1820 door koning Willem I benoemd tot hoofd van de *Académie voor Bouwkunst en Beeldende Kunsten* te Amsterdam, in 1825 tot hofarchitect in Brussel in vervanging van Charles Vanderstraeten. Blijft na 1830 en tot 1838 in functie als *architect van de Koninklijke Paleizen*. Ontwierp ondermeer de Kruidtuingeboeven te Sint-Joost-ten-Noode en de Sint-Jozefskerk voor de Brusselse Leopoldswijk. *Grafmonument naar ontwerp van zijn zoon Leon Suys®, geïnspireerd op T.F. Suys' ontwerp voor een Paleis voor Schone Kunsten en Letteren voor Gent (1820)®.*

66. VAN BENEDEN Laurent E.H. († 1649) -

Perk 9C, achter het koor van de O.L.Vrouwkerk Zieleherder van de parochie Laken. Wellicht oudste grafsteen op het kerkhof:

"D.O.M. - Hier leeght Begraven den Eersaemen Gilis Antoon. In zijn Leven Armeester Ende Kerckmeester deser Prochie. Sterft Den 20 meert Anno 1649. Bidt Voor de Siele".

67. VAN CUTSEM Henri Emile (Brussel 1839-Ochamp 1904) - Perk 10, weg 3, concessie 1043

Kunstschilder, tekenaar maar vooral mecenas. Liet zijn herenhuis in Sint-Joost-ten-Noode na aan de beeldhouwer Guillaume Charlier (huidig Charliermuseum), en schonk zijn kunstverzameling aan het Museum voor Schone Kunsten van Doornik. *Neogotische arduinen grafkapel.*

68. VANDERMAELEN Philippe M.G. (1795-1869) - Perk 21, concessie 459

Gefortuneerde zoon van een geneesheer en zeepfabrikant. Bouwt vanaf 1829 in zijn fraai domein te Sint-Jans-Molenbeek het vermaarde *Etablissement géographique de Bruxelles* uit, gebruikmakend van het steendrukprocédé. Bezat een ruim 30.000 titels tellende bibliotheek, een 1.600 kaarten en atlanten, in de eigen plantentuin met serres en 15.000 planten, en een Museum met zowat 4.000 penningen en 6.000 antieke stempels en stempelafdrukken, naast mineralen, herbaria, opgezette dieren, ethnografica e.a.

Blauwhardstenen grafplaat.

69. VAN HASSELT André (Maastricht 1806-Sint-Joost-ten-Noode 1874) - Perk 30, concessie 52 en graf galerijen, cellen 341-345®

Doctor in de rechten, dichter, historicus en kunstcriticus, met een ruime kennis van de Nederlandse, Franse, Duitse, Zweedse, Spaanse en Griekse taal en

literatuur. Vanaf 1833 adjunctconservator bij de *Bibliotheek van Bourgondië*, na 1843 bijzonder inspecteur van de normaalscholen en lagere scholen. Medestichter van de *Cercle artistique et littéraire*, hoofdredacteur van *La Renaissance*; briefwisselend lid, later lid, directeur en voorzitter van de *Koninklijke Academie voor Wetenschappen en Letteren* van Brussel. Auteur van kinderverhalen onder het pseudoniem Alfred Aveline.

Merkwaardig zuilvormig grafmonument door de Herentalse beeldhouwer Charles-Auguste Fraikin, in zwart gepatineerde Bentheimersteen. "Erigé par sa veuve" bovenop de graf galerijen, en getooid met festoenen, uilen (wijsheid, nacht, dood), brandende fakkels (leven, kennis), een lier (lyrische kunstenaar), lauwerkrans, wereldbol en ster®.

70. VAN PRAET Jules (Brugge 1806-1887)-DEVAUX - Perk 29, concessie 1023

Politicus, historicus, doctor in de rechten en kunstverzamelaar. Secretaris, nadien Kabinetschef van de koningen Leopold I en Leopold II.

71. VAN VOLXEM Guillaume Hippolyte († 1868) - Perk 29, hoek weg 6/28, concessie 398 en graf galerijen®

Minister van Justitie, Volksvertegenwoordiger en Burgemeester van Laken van 1872 tot 1877.

Monumentale neoklassieke grafkapel naar ontwerp van architect Joseph Beyaert.

72. VAXELAIRE François (1840-1920) - Perk 15, weg 2, concessie B/67 (1922)

Grootwarenhuis-gigant. Vanaf 1860 zaakvoerder van *Au Bon Marché*, aan het hoofd van het warenhuis-imperium opgevolgd door zijn zonen Raymond Baron Vaxelaire (1871-1947) en Georges (1873-1942), maar in het bijzonder door kleinzoon François Baron Vaxelaire (1921-1990).®

73. WASHER François Alexandre (Brugge 1792-Brussel 1855) - Perk 6B, weg 12, concessie 86 (1855)

20

Familiemausoleum. De firma *Tasson & Washer* uit Sint-Joost-ten-Noode verwierf vanaf 1867 internationale faam als belangrijkste parketfabrikant van België, met ondermeer parketvloeren voor de Gotische Zaal van het Brusselse Stadhuis, het Koninklijk Paleis en het paleis van de Graaf van Vlaanderen (huidig Rekenhof) -Regentschapsstraat.

Indrukwekkende neogotische 'pinakel', door het atelier E. Salu.

74. WITTOUCK Félix Guillaume († 1879) - **BOUCQUEAU Elise** († 1882) - Perk 21, concessie 1371 (1885)

Neoromaanse/neobyzantijnse grafkapel (let op de merkwaardige geïnverseerde kapitelen) naar ontwerp van architect Henry Beyaert, uitgevoerd in het atelier E. Salu.

75. WYNS DE RAUCOURT François Jean Ridder (Brussel 1779-Brussel 1857) - Perk 6A, weg 17, concessie 87 (1855)

Advocaat, later rechter, liberaal gemeenteraadslid vanaf 1834 en 3de burgemeester van Brussel van 1841 tot 1848, in opvolging van Jean Van Volxem®, en uiteindelijk senator van 1847 tot 1857. Hij maakte tijdens zijn ambtstermijn de bouw mee van de Koninklijke Sint-Hubertusgalerijen (architect J.P. Cluysenaar), de uitbreiding van de Brusselse binnenhaven, de bouw van een groot stapelhuis en de aanzet van het Congresplein (architect J. Poelaert). *Imposant eclectisch grafmonument in blauwe hardsteen, verwant met dit van L.J. Seutin®, met witmarmeren portretbuste door hofbeeldhouwer Guillaume Geefs. Borstbeeld gerestaureerd door Epitaaf vzw in 1998.*

Verklaring van de gebruikte symbolen

- ⊙ Besproken in de alfabetische lijst
- ⌘ Wettelijk beschermd als monument
- ☒ Niet bereikbaar

Info

Kerkhof van Laken, Onze-Lieve-Vrouwvoorplein, 1020 Brussel. Toegankelijk van dinsdag tot zon-dag, van 8.30 uur tot 16.00 uur
Grafbeeldhouwersatelier Ernest Salu, Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16, 1020 Brussel. Vooral nog uitsluitend te bezoeken op afspraak
Koninklijke Crypte, Onze-Lieve-Vrouwkerk. Toegankelijk elke 1ste zondag van de maand van 14 tot 17 uur; op 31 juli en 15 november van 10 tot 17 uur; op 29 augustus, 25 september, 1 en 2 november van 10 tot 12 uur en van 15 tot 17 uur

Illustraties

1. Het kerkhof in 1711 (J. De Deken, *Caerte figurative van de goederen geleghen onder de prochie van Laken*. OCMW Brussel)

2. Het kerkhof van Laken rond 1884. De oude parochiekerk is nog gaaf, de nieuwe kerk nog niet afgewerkt (Foto Alexandre. Verzameling G. Abeels)

3. Plan van het Kerkhof in 1851, met de geplande uitbreiding en schematische aanduiding van het nieuwe Onze-Lieve-Vrouwvoorplein (*Etablissement Géographique de Bruxelles fondé par Ph. Vandermaelen*. ARA)

4. De ingang van de graf galerijen tijdens de bouw in 1879. Op de voorgrond burgemeester Emile Bockstaal (met hoge hoed) en grafbeeldhouwer Ernest Salu I (met plan) (anonieme foto. Verzameling Epitaaf, Fonds Salu)

5. Oktober 1850. De lijkstoot van Koningin Louise Marie komt aan bij het kerkhof (gravure van H. Van der Hecht voor Jules Géruzet, *Funérailles de S.A.R. Louise-Marie*, 1850)

6. Het kerkhof, het oude kerkkoor en de nieuwe kerk. Vooraan links de grafombe van architect Alphonse Balat (foto P. De Prins)

7. De grafkapellen voor burgemeester Emile Bockstaal en architect Joseph Poelaert (foto P. De Prins)

8. Het grafmonument voor Louis Bortier, in het oudste gedeelte van de graf galerijen (foto P. De Prins)

9. Het neogotisch grafmonument voor de familie Capellemans (foto P. De Prins)

10. *De Faam*, op het grafmonument van Eduard De Biève (foto M. Celis)

11. *De Denker* van Rodin, op het graf van Joseph Dillen (foto P. De Prins)

12. De bronzen grafkapel voor J.-B. Fondu (foto M. Celis)

13. Het familie-mausoleum Ghémar (foto P. De Prins)

14. Grafmonumenten voor dichter Yvan Gilkin (rechts), toondichter Joseph Duysburgh (links) en de familie Vaxelaire (achteraan) (foto P. De Prins)

15. Een bronzen 'open boek' op het grafmonument van Prins Lou (foto M. Celis)

16. De grafkapel voor La Malibrant (opmetings-tekening door E. Le Graive, 1942. Stadsarchief Brussel)

17. Commandeur Ferdinand Nicolaÿ (foto V. Heymans)

18. Een - gebroken - kanonsloop op het graf van generaal Niellon (foto P. De Prins)

19. Het grafmonument, deels cenotaaf, voor de beeldhouwers Ernest Salu (foto P. De Prins)

20. De neogotische pinakel voor de familie Washer (foto P. De Prins)

